

ارزیابی میزان رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط‌های مسکونی در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله اسلام‌آباد زنجان)

علی اسکویی‌ارس^{۱*}، فریدون بابایی‌اقدم^۲

۱. دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.
  ۲. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.
- * نویسنده مسئول، Email: ali.oskouee.aras99@ms.tabrizu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۵ دی ۱۴۰۰
تاریخ پذیرش: ۱۲ مرداد ۱۴۰۱

چکیده

مقدمه: بررسی و ارزیابی ابعاد رضایتمندی سکونتی سرپرستان خانوار در مقیاس سکونتگاه‌های غیررسمی و همچنین با تأکید بر زنان سرپرست خانوار بسیار حائز اهمیت است. چرا که زنان سرپرست خانوار در سکونتگاه‌های غیررسمی به عنوان اقشار آسیب‌پذیر اجتماع شهری محسوب می‌شوند که اغلب از حداقل خدمات شهروندی محروم هستند.

هدف: هدف اصلی پژوهش حاضر، ارزیابی میزان رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط مسکونی خود در سکونتگاه‌های غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان است.

روش‌شناسی: این پژوهش از نظر هدف از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر ماهیت و روش، از نوع تحقیقات توصیفی - تحلیلی است. داده‌های پژوهش با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی میدانی گردآوری شده و حجم نمونه هم براساس فرمول کوکران معادل ۳۸۰ نفر برآورد شده است. شاخص‌های تعیین شده در این پژوهش به ترتیب شاخص «کالبدی» با ۸ گویه، شاخص «اقتصادی» با ۸ گویه، شاخص «بهداشتی» با ۴ گویه، شاخص «اجتماعی» با ۸ گویه و شاخص «رفاهی» با ۴ گویه هستند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش پرسش‌نامه و آزمون‌های تی تک نمونه‌ای، تحلیل واریانس یکطرفه، آزمون تعقیبی شفه، فریدمن و کروسکال والیس استفاده شده است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: محله اسلام‌آباد واقع در محدوده شهرداری منطقه یک شهر زنجان است.

یافته‌ها و بحث: نتایج تحلیل داده‌ها و پرسش‌نامه‌ها حاکی از آن است که از نظر زنان سرپرست خانوار در محله اسلام‌آباد زنجان در میان مؤلفه‌های مورد مطالعه، مؤلفه «اجتماعی» با میانگین ۳/۴۳ بیشترین اهمیت را دارد. همچنین به ترتیب مؤلفه‌های «کالبدی» با میانگین ۳/۱۷، «بهداشتی» با میانگین ۲/۹۸، «رفاهی» با میانگین ۲/۸۸ و در نهایت «اقتصادی» با میانگین ۲/۵۴ در رتبه‌های دوم تا پنجم قرار گرفته‌اند. رتبه‌بندی مذکور بیانگر آن است که میزان اهمیت مؤلفه‌های رضایتمندی سکونتی از نظر زنان سرپرست خانوار در محله اسلام‌آباد زنجان یکسان نیست. یافته‌های دیگر پژوهش نشان می‌دهد بین رضایتمندی سکونتی زنان سرپرست خانوار در محله هدف با تحصیلات آنان تفاوت معناداری وجود دارد و افراد با تحصیلات عالی دانشگاهی در مقایسه با افراد با تحصیلات کمتر رضایتمندی بیشتری نسبت به مؤلفه‌های رضایتمندی سکونتی دارند.

نتیجه‌گیری: به طور کلی رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط مسکونی خود با میانگین عددی ۲/۱۳ پایین‌تر از حد متوسط می‌باشد.

کلیدواژه‌ها: رضایتمندی سکونتی، سکونتگاه‌های غیررسمی، زنان سرپرست خانوار، اسلام‌آباد، زنجان.

مقدمه

طبق برآورد سازمان ملل متحد تقریباً بیش از ۵۰ درصد از جمعیت جهان در شهرها و نواحی شهری زندگی می‌کنند. محیط‌های شهری به مهم‌ترین سکونتگاه جمعیت جهان تبدیل شده و کیفیت محیط مسکونی در نقاط شهری به یک موضوع مهم برای ساکنان و همچنین برنامه‌ریزان شهری، طراحان، مدیران شهری و محققان تبدیل شده است. این اهمیت در شهرهای کشورهای در حال توسعه دو چندان است به طوری که امروزه، رشد سریع شهرنشینی و به طور کلی رشد جمعیت در کشورهای در حال توسعه فشارهای زیادی به محیط‌های شهری و به ویژه نواحی مسکونی وارد کرده است. کیفیت نازل محیط مسکونی میزان قابل توجهی (شاید بیشتر از ۵۰ درصد) از ساکنان نواحی شهری را در جهان در حال توسعه تحت تأثیر قرار می‌دهد. علاوه بر این، کمبود زیرساخت‌ها و امکانات شهری و به طور کلی کیفیت پایین نواحی محلی هم اکنون از ویژگی‌های شهرهای کشورهای در حال توسعه است (ریک ون پل، ۱۳۹۰: ۹). از این رو به منظور دستیابی به بهبود شرایط محیط سکونت، برنامه‌ریزان می‌بایست فعالیت‌هایشان را با نیازها و خواسته‌های ساکنان هماهنگ سازند (Teck Hong, 2012: 108) به نقل از الله‌یاری اصلی‌ارده و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۰۸).

در قرن بیست‌ویکم به سبب تغییرات حاصل از افزایش شهرنشینی و انتقال بسیاری از کارکردهای خانواده به سایر نهادها و وجود تفکرات مبتنی بر برابری افراد، جامعه از زنان درخواست مشارکت همه جانبه در امور اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی می‌کند و از طرف دیگر به دلیل تأکید بسیار زیاد جامعه سنتی بر امر ازدواج و تشکیل خانواده، مهم‌ترین وظیفه یک زن در عهده‌دار شدن نقش مادری و همسری مطرح می‌شود؛ در نتیجه زنان در ترکیب نقش‌های خود در خانه و خارج از خانه دچار تعرض می‌شوند. از طرف دیگر وجود برخی باورهای غلط و پیش‌داوری‌ها علیه زنان مشارکت آنان را در جامعه دشوارتر می‌سازد (سوری و همکاران، ۱۳۹۵: ۲). یکی از پیش‌شرط‌های ضروری برای رسیدن به توسعه در تمام کشورها، بهره‌گیری جامع از امکانات و منابع موجود از جمله نیروی زنان می‌باشد (شالچی، ۱۳۹۵: ۱).

زنان با زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی تجربه‌ای متفاوت از تبعیض و محرومیت را می‌چشند، زیرا آنان عهده‌دار فعالیت‌هایی هستند که به کسب درآمد ملموس منجر نمی‌شود و همین امر سبب می‌شود تا آنان موقعیت اجتماعی و اقتصادی پایین‌تری پیدا کنند و دسترسی و مالکیتشان بر منابع محدود شود (صندوق جمعیت سازمان ملل، ۲۰۰۷ به نقل از جهان‌بین و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۰۴). امروزه تعداد زنان سرپرست خانوار به دلایل مختلف در حال افزایش است. بیشتر این خانوارها مشکلات فراوانی دارند؛ به گونه‌ای که فزونی این گروه به صورت آسیمی اجتماعی شناخته می‌شود (ستاری‌وند، ۱۳۹۹ به نقل از صیامی و ستاری‌وند، ۱۴۰۰: ۴۰۶).

باتوجه به اینکه زنان سرپرست خانوار خصوصاً در مناطق حاشیه‌نشین از اقشار آسیب‌پذیر جامعه می‌باشند و با مسئولیت‌های چندگانه روبرو هستند، (شعبان و قوبدل، ۱۴۰۰: ۱۹۸) بررسی میزان رضایتمندی آنان از محیط‌های مسکونی خود از اهمیت بالایی برخوردار است. چراکه عدم توجه به این مهم، علاوه بر آنکه بر کیفیت زندگی آنان تأثیرات سوء بسیاری دارد موجبات گسترش انواع آسیب‌های اجتماعی را نیز فراهم می‌سازد که صدمات آن به مراتب در میان زنان سرپرست خانوار بیشتر است و به نوعی بنیان خانواده را تحت‌الشعاع خود قرار می‌دهد. شهر زنجان، از جمله شهرهایی است که با مسئله اسکان غیررسمی مواجه است. این شهر طی دو دهه اخیر با مشکلات زیادی در روند شهرنشینی خود مواجه بوده است. شهر زنجان در سال‌های اخیر به خصوص در فاصله سال‌های ۶۵-۷۵ از رشد جمعیتی و کالبدی قابل ملاحظه‌ای برخوردار بوده است که این رشد بیشتر ناشی از مهاجرت‌های روستاییان از نقاط مختلف استان به شهر زنجان است. این نوع مهاجرت‌ها که بیشتر از نوع مهاجرت‌های روستا-شهری است، سبب افزایش جمعیت شهر به خصوص در دهه ۶۵-۵۵ و ۷۵-۶۵ شده است. به گونه‌ای که طی این سال‌ها جمعیت شهر زنجان بیش از ۳۴ برابر گردیده است. از جمله پیامدهای ناگوار این مهاجرت بی‌رویه، بروز مشکلاتی چون عدم توازن بین جمعیت و امکانات شهر، تراکم بالای جمعیت، کمبود مسکن، مشکلات آمد و شد، کج‌رویهای اجتماعی و از همه مهم‌تر شکل‌گیری مناطق اسکان غیررسمی شده است (شمس و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۲). محله اسلام‌آباد شهر زنجان به عنوان

مرکز ثقل اسکان غیررسمی این شهر شناخته می‌شود چرا که این محله به عنوان یکی از بزرگترین محلات اسکان غیررسمی، سازمان یافته است (حیدری و محمدی، ۱۳۹۹: ۶۰). تاکنون پژوهش‌های متعددی پیرامون بررسی و تحلیل میزان رضایتمندی سکونتی زنان سرپرست خانوار انجام یافته است. اما آنچه که به بداعت پژوهش حاضر می‌افزاید توجه به این مهم است که تاکنون در ارتباط با ارزیابی رضایتمندی سکونتی زنان سرپرست خانوار در سکونتگاه‌های غیررسمی پژوهش‌های بسیار کمی انجام یافته است و اغلب وضعیت رضایتمندی سکونتی این قشر آسیب‌پذیر در مقیاس کلی‌تر بررسی شده است. اما در پژوهش حاضر رضایتمندی سکونتی زنان سرپرست خانوار را صرفاً در محدوده سکونتگاه‌های کم‌برخوردار شهری مورد ارزیابی قرار می‌دهد. پژوهش حاضر در پی آن است تا با شناسایی ابعاد مختلف سکونتگاه‌های غیررسمی محله اسلام‌آباد شهر زنجان، میزان رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط مسکونی را مورد ارزیابی قرار دهد. همچنین عواملی که موجب ارتقا و یا تقلیل رضایتمندی می‌شوند را شناسایی کرده تا در فرآیند برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها جهت بهبود وضعیت زندگی در بین اقشار کم‌برخوردار جامعه شهری مورد بهره‌برداری قرار بگیرند.

اسکان غیررسمی، نتیجه بی‌توجهی به مقوله فقر مطلق و فقر نسبی و برنامه‌ریزی نکردن در محورهای مذکور است. تأثیرگذاری مشخصه‌های اجتماعی - فرهنگی بیشتر شهرها در ایجاد اسکان‌هایی که به صورت نامنظم و قارچ‌گونه مشاهده می‌شود، مشهود است. به کارگیری عنوان غیررسمی برای این گونه مسکن به دلیل نبود سازوکارهای رسمی برای بهبود و درمان این شیوه گذار سکونتی در شهرهای قرن بیست و یکم است (اسکوئی ارس و حکیمی، ۱۴۰۰: ۱۴۶). به طور کلی می‌توان گفت که اسکان غیررسمی نمود عینی فقدان عدالت اجتماعی در میان دهک‌های پایین درآمدی شهری است که به موازات گسترش نابرابری‌ها و همچنین عدم توزیع مناسب درآمد و فقدان پراکنش فضایی مطلوب خدمات و امکانات شهری، روزبه‌روز بر دامنه آن افزوده می‌گردد. در این میان، توجه به مقوله رضایتمندی در میان ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی بیش از پیش نمود پیدا می‌کند. رضایتمندی را می‌توان نوعی از واکنش افراد در مقابل تأثیرهای رفتاری، ادراکی و عاطفی انسان‌های دیگر و محیط پیرامون آنها دانست. نوعی طرز برخورد (رفتار) می‌باشد که جنبه‌های رفتاری، ادراکی و عاطفی افراد و محیط بر آن تأثیر می‌گذارد. رضایتمندی سکونتی از آنجا که بخشی از حوزه رضایتمندی از زندگی در معنای عام می‌باشد؛ یکی از مطالعه شده‌ترین موضوعات در زمینه محیط مسکونی محسوب می‌شود. این مفهوم نشانه‌ای مهم مبنی بر وجود ادراکات مثبت ساکنان نسبت به کیفیت زندگی خویش تلقی می‌شود (درستکار و ودایع خیری، ۱۳۹۸: ۲۴۶). رضایتمندی سکونتی در واقع جلوه‌ای تمام‌نما از خصوصیات عینی و ذهنی رضایتمندی ساکنین است که صرفاً محدود به کیفیت محل سکونت نمی‌باشد بلکه تمامی جوانب کیفی فردی و اجتماعی را در بر می‌گیرد. برای مثال رضایتمندی روانی-عاطفی باوجود اینکه نمود عینی ندارد اما از جمله مهم‌ترین عوامل رضایتمندی ذهنی کیفیت محیط مسکونی به حساب می‌آید. زنان سرپرست خانوار بدون حضور منظم و یا حمایت یک مرد بزرگسال سرپرستی خانوار را بر عهده می‌گیرند و مسئولیت اداره اقتصادی خانواده، تصمیم‌گیری‌های عمده و حیاتی با آنها است (مؤمنی‌زاده، ۱۳۹۳: ۹۷).

تاکنون مؤلفه‌های بسیاری در ارتباط با رضایتمندی سکونتی مطرح شده است که در جدول (۱)، به برخی از این مؤلفه‌ها از دیدگاه نظریه‌پردازان مختلف اشاره می‌شود.

جدول ۱. مؤلفه‌های رضایتمندی سکونتی از دیدگاه نظریه پردازان

نام محقق/نظریه پرداز	نکات مهم
آلدن اسپیر ^۱	- رضایتمندی سکونتی یک متغیر فرضی رابط میان متغیرهای پس‌زمینه (نظیر مشخصه‌های شخصی) و محرک است.
کودهاری ^۲	- تعیین شاخص رضایتمندی سکونتی شامل عناصر مسکن، موقعیت و واحد همسایگی. - ایجاد واحدهای همسایگی همگن و متجانس در ازای سطح پایین‌تری از رضایتمندی سکونتی.
فوت ^۳	- مقایسه‌ای میان واحدهای همسایگی همگون و غیرهمگون از نظر فرهنگی عوامل مهم تأثیرگذار بر رضایتمندی سکونتی از جانب ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی.
سوتاما گاش ^۴	رضایتمندی سکونتی به عنوان یک پدیده اجتماعی پیچیده که از مفهوم مسکن و محیط اطراف آن برگرفته شده است.
فرانسسکانو ^۵ و همکاران	وجود ۶ حوزه: ویژگی‌های عینی محیطی، مشخصات فردی، باورها و اعتقادات هنجاری و رفتاری، ادراک احساسات و نیت رفتاری (قصد) تأثیرگذار بر میزان رضایتمندی سکونتی.

منبع: حاجی حسینی و شهابیان، ۱۳۹۳: ۲۶۲-۲۶۱.

تاکنون مطالعات فراوانی در ارتباط با ارزیابی رضایتمندی سکونتی و سرزندگی زنان سرپرست خانوار انجام شده است که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود. لاگس و کوک^۶ (۱۹۹۴)، در پژوهشی با عنوان «زنان سرپرست خانوار در مناطق غیر کلان‌شهری: ویژگی‌های مسکن و جمعیت‌شناسی» به تشریح ویژگی‌های جمعیتی و مسکن منتخب زنان سرپرست خانوار در مناطق غیر کلان‌شهری در ایالات متحده آمریکا پرداخته‌اند. روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی است. نتایج حاکی از آن است اگرچه زنان سرپرست خانوار از مشکلات فضا و کیفیت رنج نمی‌برند، اما مقرون به صرفه بودن مسکن یک مشکل است و اینکه اکثر سرپرستان زن در خانه‌های تک خانواری سکنی گزیده‌اند و غالباً در خانه‌های متحرک زندگی می‌کنند. آکینسولا و پوپوویچ^۷ (۲۰۱۰)، در پژوهشی با عنوان «کیفیت زندگی زنان سرپرست خانوار در بوتسوانا: تجزیه و تحلیل ثانویه مطالعات موردی» به بررسی رابطه بین زنان سرپرست خانوار و فقر در مناطق شهری و روستایی بوتسوانای آفریقای جنوبی پرداخته‌اند. روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی است. نتایج حاکی از آن است که محیط‌های سکونتی دارای تراکم جمعیتی بالا، همراه با سرویس‌های بهداشتی نامناسب، بیماری‌های خانوادگی همچون فشار خون بالا، آب مروارید، بیماری روانی، زانو درد، کرم حلقوی، زخم پا و همچنین رفتارهای خطرناک همچون روابط جنسی نامشروع، سوء مصرف الکل هستند. اوپوکو^۸ و همکاران (۲۰۱۶)، در پژوهشی با عنوان «درک ساکنین از کیفیت مسکن در یک سکونتگاه غیررسمی» به ارزیابی کیفیت مسکن در سکونتگاه غیررسمی آیوبو^۹ در شهر لاگوس^{۱۱} نیجریه از دیدگاه ساکنین پرداخته‌اند. روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی است. نتایج برگرفته از ارزیابی ۱۰ عامل کیفیت مسکن از دیدگاه ساکنین نشانگر آن است که تنها چهار متغیر اندازه خانوار، اندازه اولیه خانوار، شغل و تعداد کودکان زیر ۱۸ سال با نوع سکونت و امکانات اجتماعی عمومی (خدمات) دارای روابط معناداری هستند. فضلی‌صابری و همکاران (۲۰۲۱)، در پژوهشی با عنوان «عوامل تعیین‌کننده رضایت از زندگی در بین زنان سرپرست خانوار در مالزی» به تعیین عوامل تأثیرگذار بر رضایتمندی از زندگی زنان سرپرست خانوار در مالزی پرداخته‌اند. روش

¹ Speare

² Choudhury

³ Foote

⁴ Ghosh

⁵ Francescato

⁶ Laux & Cook

⁷ Akinsola & Popovich

⁸ Botsawana

⁹ Opoko

¹ Ayobo

¹ Lagos

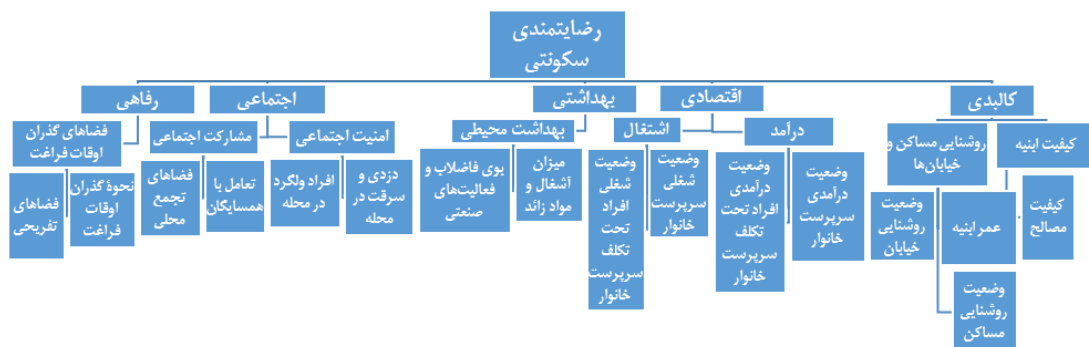
پژوهش، توصیفی-تحلیلی است و به منظور آزمودن فرضیات از تحلیل رگرسیونی بهره‌برداری شده است. نتایج حاکی از آن است که دین‌داری، توانایی مالی و آسیب‌پذیری مالی با رضایت‌مندی از زندگی دارای رابطه مثبت معنی‌داری هستند و عوامل مذکور، عوامل تعیین‌کننده در میزان رضایت‌مندی از زندگی میان زنان سرپرست خانوار در مالزی به حساب می‌آیند. محمدی (۲۰۲۱)، در پژوهشی با عنوان «رابطه بین استرس والدین و کیفیت زندگی (مطالعه موردی: زنان سرپرست خانوار در اصفهان)» به تعیین رابطه بین استرس والدین و کیفیت زندگی در خانواده‌های تحت سرپرستی زنان در اصفهان پرداخته است. روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی است و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و جهت آزمودن فرضیات از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندگانه گام‌به‌گام بهره‌برداری شده است. نتایج حاکی از آن است که بین استرس والدین و کیفیت زندگی زنان سرپرست خانوار رابطه معناداری وجود دارد. خراسانی‌مقدم و همکاران (۱۳۹۴)، در مقاله‌ای با عنوان «بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی مؤثر بر میزان رضایت‌مندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله فرحزاد تهران-فرحزاد شمالی)»، به تعیین و بررسی ابعاد مختلف کیفیت زندگی مؤثر بر رضایت‌مندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی در چهارچوب اهداف توسعه پایدار پرداخته‌اند. روش پژوهش، پیمایشی بوده و جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و از روش رگرسیون چندگانه استفاده شده است. نتایج حاکی از آن است که رضایت‌مندی ساکنان از کیفیت زندگی در حد متوسط $5 < 2/72 < 1$ با میانۀ نظری ۳ ارزیابی گردید. سجاذزاده و همکاران (۱۳۹۵)، در پژوهشی با عنوان «راهبردهای ارتقاء کیفیت محیطی سکونتگاه‌های غیررسمی بر مبنای نظرات ساکنین، نمونه مطالعه: محله حصار در شهر همدان» به بررسی شاخص‌های کیفیت محیطی در سکونتگاه‌های غیررسمی محله حصار شهر همدان پرداخته‌اند. روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی است و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و جهت آزمودن فرضیات از آزمون‌های آماری رگرسیون چند متغیره و مدل تحلیل عاملی اکتشافی بهره‌برداری شده است. نتایج حاکی از آن است که عوامل "خدمات ضروری"، "آراستگی محیط"، "تسهیلات رفاهی" و "امنیت محیطی" به ترتیب بیشترین تأثیر را در تبیین کیفیت محیطی محله حصار داشته‌اند. نصیری‌هنده‌خاله و همکاران (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان «کیفیت منظر سکونتگاه‌های پیراشهری غیررسمی از دیدگاه ذی‌نفعان؛ مطالعه موردی: محله خط چهار حصار کلانشهر کرج» به بررسی کیفیت منظر سکونتگاه‌های غیررسمی پیراشهری محله خط چهار حصار کلانشهر کرج از دیدگاه ذی‌نفعان پرداخته‌اند. روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی بوده و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و جهت آزمودن فرضیات از آزمون‌های آماری پیرسون، تی تک نمونه‌ای، ANNOVA، رگرسیون چند متغیره و کروسکال بهره‌برداری شده است. نتایج حاکی از آن است که عوامل خوانایی، پذیرندگی، سرزندگی، هویت دارای روابط معناداری با کیفیت منظر هستند و به طور کلی متغیر وضوح و نمادین بودن بیشترین تأثیر را بر کیفیت منظر شهری دارند. اسکوئی ارس و حکیمی (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان «سنجش شاخص‌های سرزندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: سیلاب قوشخانه تبریز)» به ارزیابی میزان اهمیت شاخص‌های سرزندگی شهری در میان ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی محله سیلاب قوشخانه تبریز پرداخته‌اند. روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی بوده و جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و به منظور آزمودن فرضیات از آزمون‌های آماری رگرسیون چند متغیره، آماره تی تک نمونه‌ای و کروسکال بهره‌برداری شده است. نتایج حاکی از آن است که از نظر ساکنان محله سیلاب تبریز مؤلفه روانی-اجتماعی با میانگین (۲/۴۳) بیشترین اهمیت را دارد و همچنین مؤلفه تسهیلات رفاهی-خدماتی با میانگین (۲/۱۸) در رتبه دوم و مؤلفه کالبدی-فضایی با میانگین (۱/۳۹) در رتبه سوم قرار دارند. علاوه بر این میان شاخص روانی-اجتماعی و میزان سرزندگی در این محله، با بهره‌گیری از مؤلفه‌های «تفریح و شادی کودکان» با مقدار بتای (۰/۴۶۹) و «فعالیت گروه‌های فرهنگی» با مقدار بتای (۰/۳۹۸) رابطه معناداری وجود دارد. سهم‌پور و معروف‌نژاد (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان «واکاوی میزان رضایت‌مندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی با استفاده از مدل کداس (نمونه موردی: شهر بندر امام خمینی» به ارزیابی شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیستی با تأکید بر رضایت‌مندی ساکنان چهار سکونتگاه غیررسمی شهر بندر امام خمینی پرداخته‌اند. روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی بوده و به منظور تجزیه و

تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و جهت آزمون فرضیات از آزمون تی، مدل آنتروپی شانون و تکنیک کداس بهره‌برداری شده است. نتایج حاکی از آن است که میزان رضایتمندی ساکنان در شاخص اقتصادی در متغیرهای درآمد-هزینه، بهداشت محیط و امنیت پایین‌تر از سایر شاخص‌ها می‌باشد و همچنین نتایج دیگر پژوهش نشان‌دهنده آن است که به ترتیب شهرک ولی عصر، شهرک صباغان-کمپ B و تلمبه‌خانه و در نهایت جلف‌الملح دارای رتبه‌های نخست تا چهارم در ارتباط با میزان رضایتمندی هستند.

روش شناسی

پژوهش حاضر کاربردی و توصیفی-تحلیلی است. متغیرهای تحقیق با بهره‌گیری از مطالعات کتابخانه‌ای شناسایی شده‌اند و برای دستیابی به پرسش‌های پژوهش و آزمون فرضیه‌ها، اطلاعات با مطالعه میدانی و از طریق پرسش‌نامه گردآوری شدند. روایی و پایایی پژوهش نیز بررسی شد. روایی پرسش‌نامه به روش صوری به دست آمد و پایایی نیز با استفاده از آلفای کرونباخ بررسی شد که ضریب آن برای کل پرسش‌نامه ۰/۸۸۱ بود. جامعه آماری پژوهش، ساکنان محله اسلام‌آباد زنجان بودند که ۳۵۸۲۰ نفر تخمین زده شدند. با استفاده از فرمول کوکران حجم نمونه ۳۸۰ نفر با سطح خطای ۵ درصد محاسبه شده است. به منظور تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش پس از تکمیل پرسش‌نامه‌ها، همه محاسبات آماری به کمک نرم‌افزار SPSS16 انجام شد. همچنین برای نیل به هدف اصلی پژوهش مبتنی بر ارزیابی میزان رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط مسکونی خود از آزمون‌های فریدمن و کروسکال-والیس استفاده شد. به منظور بررسی میانگین ابعاد رضایتمندی زنان سرپرست خانوار محله اسلام‌آباد زنجان در مقایسه با میانگین جامعه، از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شد. برای پی بردن به تأثیرگذاری و یا عدم تأثیرگذاری ویژگی‌های فردی زنان سرپرست خانوار (تحصیلات) در رضایتمندی از محیط مسکونی در محله اسلام‌آباد زنجان از آزمون تحلیل واریانس استفاده شد و در نهایت برای مقایسه گروه‌های تحصیلی پاسخ‌دهندگان و ارزیابی آنها از آزمون تعقیبی شفه استفاده شد.

در جدول (۲)، از بین شاخص‌های گردآوری شده، شاخص‌هایی که بیشترین فراوانی را در بین پژوهشگران داشته‌اند به عنوان شاخص‌های اصلی در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته‌اند. باتوجه به نتایج جدول زیر از بین ۱۳ شاخص مطرح در میان ۱۱ پژوهش مختلف، ۹ شاخص کیفیت ابنیه، روشنایی مسکن و خیابان‌ها، درآمد، اشتغال، بهداشت محیطی، امنیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی و فضاها، گذران اوقات فراغت به عنوان مهم‌ترین شاخص‌های رضایتمندی سکونتی در این پژوهش به کار رفته‌اند.

شکل ۱. نمودار رضایتمندی سکونتی و ابعاد آن

جدول ۲. جدول استناد نظری

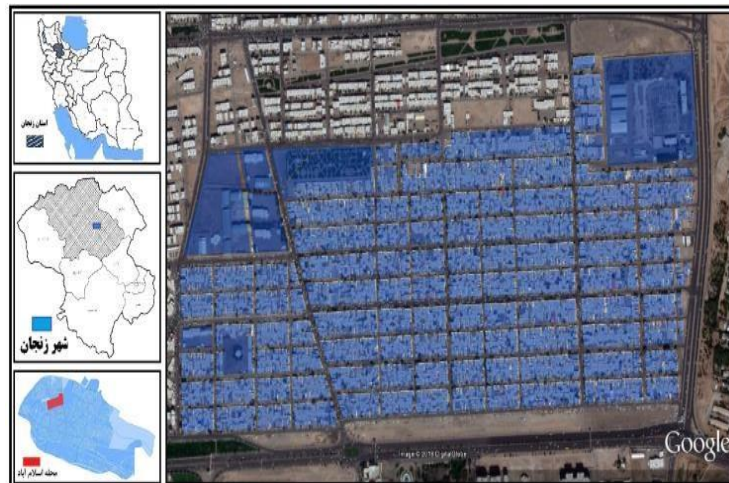
شاخص‌ها محقق	روشنایی مساکن و خیابان‌ها	مبلمان شهری	امنیت اجتماعی	بهداشت محیطی	فضای سبز عمومی	دسترسی به وسائط حمل‌ونقل عمومی	آموزشی	درآمد	اشتغال	کیفیت ابنیه	فضاهای گذران اوقات فراغت	مشارکت اجتماعی	خدمات‌رسانی مدیریت شهری
خانف و زبردست (۲۰۱۵)			*	*	*	*	*						
خراسانی مقدم و همکاران (۱۳۹۴)			*							*	*	*	
سجادزاده و همکاران (۱۳۹۵)		*	*	*	*	*	*			*	*	*	*
الله‌یاری اصل‌ارده و همکاران (۱۳۹۶)		*		*	*	*	*	*	*				
شکرگذار و همکاران (۱۳۹۷)				*	*	*	*	*	*			*	*
درستکار و ودایع‌خبری (۱۳۹۸)				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
نوری ایمانی و همکاران (۱۳۹۸)		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
نصیری‌هند ه‌خاله و همکاران (۱۳۹۹)				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
احمدی و چاره‌جو (۱۴۰۰)				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
اسکوئی ارس و حکیمی (۱۴۰۰)		*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
سهم‌پور و معروف‌نژاد (۱۴۰۰)				*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
جمع	۷	۴	۵	۸	۳	۴	۳	۴	۴	۵	۴	۶	۲

قلمرو جغرافیایی پژوهش

براساس آخرین اطلاعات به دست آمده از مرکز آمار ایران، جمعیت شهرستان زنجان در سال ۱۳۹۵، ۵۲۱۳۰۲ نفر بوده است (سالنامه آماری استان زنجان، ۱۳۹۸: ۱۴۱ به نقل از مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). شهر زنجان به سه منطقه شهرداری تقسیم می‌شود که محله اسلام‌آباد زنجان در شمال‌غرب شهر زنجان واقع شده است که از حیث سلسله مراتب تقسیمات کالبدی شهر زنجان در منطقه یک شهرداری واقع شده است. محله اسلام‌آباد یکی از متراکم‌ترین

محلات شهر زنجان است (نجفی و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۱). این محله دارای ۳۵۸۲۰ نفر جمعیت، با مساحت ۱۹۵۱۳۰۰ مترمربع و تراکم ۱۸۳/۶ نفر در هکتار می‌باشد. گفتنی است که اسلام‌آباد ۳/۲ درصد از مساحت شهر را شامل می‌شود. در حالی که ۱۰ درصد جمعیت شهر را در خود جای داده است (حیدری و حضرتی، ۱۳۹۹: ۲۴۰).

این محله به دلیل اینکه در طرح جامع شهر زنجان مصوب ۱۳۵۷ خارج از محدوده شهری لحاظ شده بود، مورد کم‌توجهی شهرداری قرار گرفت. در نتیجه از این سال‌ها مهاجرین روستایی به ساخت مسکن غیرقانونی و خارج از ضوابط شهرداری در آن اقدام کردند و نام آن را به نام بانی اولیه آن صفرآباد نهادند که امروزه به اسلام‌آباد تغییر نام داده است. کمااینکه برخی از خیابان‌ها و کوچه‌ها و محل تقاطع‌ها هم از سوی اهالی با نام اولین سازنده آن شناخته می‌شود. البته زمین‌ها در این محله هیچ‌گاه به صورت عدوانی تصرف نشده بود، بلکه توسط مالکین و سودجویان دلال به قطعات مختلف تفکیک و به مهاجرین روستایی - که غالباً کم‌درآمد بودند - به صورت قولنامه‌ای فروخته می‌شد و در پی تشدید مهاجرت به این محله از شهر، این قطعات گاه به ۱۰ قطعه در قالب یک قطعه قدیمی (۵۰۰ مترمربع) تفکیک شده‌اند. ارتباط این قطعات با شبکه گذربندی از طریق گذرهای بن بست یک متری تأمین می‌گردید. نکته قابل توجه این است که چون تقسیمات جدید در چهارچوب طرح تفکیکی اولیه انجام گرفته، شبکه گذربندی اولیه حفظ شده و اکنون این محله علی‌رغم تراکم بسیار زیاد هنوز از شبکه دسترسی مناسبی برخوردار است (حیدری و لطفی، ۱۳۹۴: ۱۵۸).

شکل ۲. موقعیت محدوده مورد مطالعه

یافته‌ها و بحث

یافته‌های توصیفی پژوهش حاکی از این است که ۱۲/۹ درصد (۴۹ نفر) ساکنان در رده سنی ۱۸ تا ۲۵ سال، ۲۲/۶ درصد (۸۶ نفر) در رده سنی ۲۵ تا ۳۵ سال، ۳۳/۷ درصد (۱۲۸ نفر) در رده سنی ۳۵ تا ۴۵ سال، ۱۸/۴ درصد (۷۰ نفر) در رده سنی ۴۵ تا ۶۰ سال و ۱۲/۴ درصد (۴۷ نفر) در رده سنی ۶۰ سال به بالا قرار داشتند. از لحاظ وضعیت تأهل، ۳۰/۸ درصد (۱۱۷ نفر) افراد مجرد و ۶۹/۲ درصد (۲۶۳ نفر) افراد متأهل بوده‌اند. به لحاظ وضعیت تحصیلات، ۱۹/۲ درصد (۷۳ نفر) افراد زیردیپلم، ۴۲/۹ درصد (۱۶۳ نفر) دارای دیپلم، ۲۵/۸ درصد (۹۸ نفر) دارای مدرک فوق‌دیپلم، ۱۰/۳ درصد (۳۹ نفر) دارای لیسانس و تنها ۱/۸ درصد (۷ نفر) دارای مدرک فوق‌لیسانس و بالاتر بوده‌اند. به لحاظ وضعیت اشتغال ۵۷/۴ درصد (۲۱۸ نفر) افراد شاغل و ۴۲/۶ درصد (۱۶۲ نفر) افراد خانه‌دار بوده‌اند. به لحاظ تعداد اعضای خانواری که در یک واحد ساکن هستند؛ ۸/۴ درصد (۳۲ نفر) تنها ۱ نفر، ۳۱/۱ درصد (۱۱۸ نفر) دارای ۲ عضو، ۱۹/۲ درصد (۷۳ نفر) دارای ۳ عضو، ۲۳/۷ درصد (۹۰ نفر) دارای ۴ عضو و ۱۷/۶ درصد (۶۷ نفر) دارای بیش از ۴ عضو بوده‌اند. به لحاظ مدت اقامت در محل ۴۸/۷ درصد (۱۸۵ نفر) به مدت یک سال، ۲۷/۹ درصد (۱۰۶ نفر) بین ۱

تا ۴ سال، ۱۲/۴ درصد (۴۷ نفر) بین ۵ تا ۹ سال و در نهایت ۱۱/۱ درصد (۴۲ نفر) بین ۱۰ تا ۱۵ سال ساکن شده‌اند. باتوجه به آمار مذکور بیشترین گروه سنی به گروه سنی در رده ۳۵ تا ۴۵ سال و کمترین تعداد گروه سنی مربوط به گروه سنی ۶۰ سال به بالا بود که این مهم بیانگر آن است که جمعیت کهن‌سال زنان سرپرست خانوار در محله اسلام‌آباد زنجان کمتر از سایر گروه‌های سنی است و بیشتر زنان سرپرست خانوار را افراد میان‌سال تشکیل می‌دهند. بیشتر زنان در محله اسلام‌آباد زنجان شاغل هستند و به لحاظ تعداد اعضای خانواری که در یک واحد ساکن هستند بیشترین تعداد اعضا ۳ تا ۴ عضو و بیش از ۴ عضو نیز می‌باشند و این بیانگر آن است که تراکم خانوار در محله اسلام‌آباد زنجان زیاد است. و در نهایت به لحاظ مدت اقامت ساکنین در محل سکونت خود نزدیک به نیمی از افراد در یک سال اخیر ساکن شده‌اند و این حاکی از آن است که تعداد مهاجران در یک سال اخیر به سکونتگاه‌های غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان افزایش داشته است.

به منظور سنجش میزان رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط مسکونی از آزمون تی تک نمونه‌ای استفاده شده است.

جدول ۳. آمار توصیفی و استنباطی تی تک نمونه‌ای رضایتمندی کل

میانگین	انحراف معیار	مقدار مقایسه = ۳		اختلاف میانگین	معیار تصمیم
		درجه آزادی	t		
۲/۱۳	۰/۵۳۲	۳۷۹	-۳۲/۶۴۸۲	۰/۰۲۷	۰/۰۰۰

نتایج حاصل از خروجی آزمون که در جدول (۳) ارائه شده است، نشان می‌دهد که بین میانگین نظری (برابر با ۳) با میانگین به دست آمده (میانگین تجربی) معیارهای رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط مسکونی خود در سکونتگاه‌های غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان تفاوت معیار تصمیم در سطح ۹۵ درصد وجود دارد؛ چون که مقدار آماره T به دست آمده بزرگتر از مقدار آماره T استاندارد است، مقدار Sig یا معیار تصمیم به دست آمده کمتر از ۰/۰۵ است و اینکه فاصله بین کران بالا و کران پایین صفر را شامل نمی‌شود، یعنی صفر بین این دو کران قرار نمی‌گیرد. در نهایت باتوجه به اختلاف میانگین ناچیز (۰/۰۲۷) می‌توان گفت که تفاوت معنی‌داری بین میانگین به دست آمده با میانگین نظری وجود ندارد. همچنین با میانگین کمتر از حد متوسط (۲/۱۳) می‌توان گفت رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط مسکونی خود در سکونتگاه غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان در حد پائینی (کمتر از حد متوسط) قرار دارد.

جدول ۴. آمار توصیفی و استنباطی آزمون تی تک نمونه‌ای متغیر کیفیت ابنیه

متغیرهای پژوهش	میانگین	انحراف معیار	مقدار مقایسه = ۳		معیار تصمیم
			درجه آزادی	t	
کیفیت ابنیه	۲/۲۵	۰/۶۶۴	۳۷۹	-۲۳/۱۱۱	۰/۰۰۰
۱. مصالح به کار رفته در ساختمان محل سکونت من جزو مصالح درجه یک و بادوام می‌باشد.	۲/۳۵	۰/۴۷۷	۳۷۹	-۲۶/۶۸۴	۰/۰۰۰
۲. مصالح به کار رفته در ساختمان محل سکونت من به هنگام وقوع بلایای طبیعی همچون سیل، زلزله و ... از خود مقاومت بالایی را نشان می‌دهند.	۲/۳۴	۰/۴۷۵	۳۷۹	-۲۶/۹۹۷	۰/۰۰۰
۳. ابنیه محله ما به لحاظ قدمت به طور متوسط در ۴ سال اخیر ساخته شده‌اند.	۲/۱۳	۰/۷۹۸	۳۷۹	-۲۱/۲۱۱	۰/۰۰۰
۴. عمر ابنیه محله ما در مقایسه با محلات دیگر کمتر است.	۲/۱۸	۰/۹۰۶	۳۷۹	-۱۷/۵۵۲	۰/۰۰۰

نتایج حاصل از خروجی آزمون که در جدول (۴) ارائه شده است، نشان می‌دهد که بین میانگین نظری (برابر با ۳) با میانگین به دست آمده (۲/۲۵) معیارهای رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از کیفیت ابنیه در سکونتگاه‌های غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان تفاوت معیار تصمیم در سطح ۹۵ درصد وجود دارد؛ نهایتاً باتوجه به اختلاف میانگین‌ها به ترتیب از مؤلفه‌های ۱ تا ۴ برابر ۰/۶۵۳، -۰/۶۵۸، -۰/۸۶۸ و -۰/۸۱۶ می‌توان گفت که تفاوت معنی‌داری بین میانگین به دست آمده با میانگین نظری وجود دارد.

جدول ۵. آمار توصیفی و استنباطی آزمون تی تک نمونه‌ای متغیر روشنایی مسکن و خیابان‌ها

متغیرهای پژوهش	میانگین	انحراف معیار	مقدار مقایسه = ۳		
			t	درجه آزادی	
	میانگین	اختلاف میانگین	معیار	تصمیم	
روشنایی مسکن و خیابان‌ها	۲/۱۷	۰/۸۳۳	-۰/۸۲۶	۳۷۹	۰/۰۰۰
۱. وضعیت روشنایی محله ما در حد رضایت بخشی قرار دارد.	۲/۱۶	۰/۸۰۷	-۰/۸۴۲	۳۷۹	۰/۰۰۰
۲. وضعیت روشنایی پارک‌های محله ما در حد رضایت بخشی قرار دارد.	۲/۲۲	۰/۸۵۱	-۰/۷۸۴	۳۷۹	۰/۰۰۰
۳. از میزان روشنایی خانه محل سکونت رضایت دارم.	۲/۲۰	۰/۷۹۵	-۰/۷۹۷	۳۷۹	۰/۰۰۰
۴. در خانه محل سکونت من به ندرت با مشکل قطعی برق مواجه می‌شوم.	۲/۱۲	۰/۸۷۸	-۰/۸۷۹	۳۷۹	۰/۰۰۰

نتایج حاصل از خروجی آزمون که در جدول (۵) ارائه شده است، نشان می‌دهد که بین میانگین نظری (برابر با ۳) با میانگین به دست آمده (۲/۱۷) معیارهای رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از روشنایی مسکن و خیابان‌ها در سکونتگاه‌های غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان تفاوت معیار تصمیم در سطح ۹۵ درصد وجود دارد. همچنین با میانگین کمتر از حد متوسط (۲/۱۷) می‌توان گفت رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از روشنایی مسکن و خیابان‌ها در سکونتگاه غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان در حد پائینی (کمتر از حد متوسط) قرار دارد.

جدول ۶. آمار توصیفی و استنباطی آزمون تی تک نمونه‌ای متغیر درآمد

متغیرهای پژوهش	میانگین	انحراف معیار	مقدار مقایسه = ۳		
			t	درجه آزادی	
	میانگین	اختلاف میانگین	معیار	تصمیم	
درآمد	۱/۹۹	۰/۷۰۴	-۱/۰۱۲	۳۷۹	۰/۰۰۰
۱. سرپرستان خانوار در محله اسلام‌آباد زنجان از درآمد مطلوبی برخوردار هستند.	۲/۱۴	۰/۷۷۲	-۰/۸۶۱	۳۷۹	۰/۰۰۰
۲. میزان درآمد ماهیانه سرپرستان خانوار در محله اسلام‌آباد زنجان در مقایسه با سایر محلات بیشتر است.	۱/۹۶	۰/۶۲۸	-۱/۰۴۲	۳۷۹	۰/۰۰۰
۳. وضعیت درآمدی افراد تحت تکفل سرپرستان خانوار در محله اسلام‌آباد مطلوب می‌باشد.	۱/۹۴	۰/۷۱۵	-۱/۰۶۱	۳۷۹	۰/۰۰۰
۴. وضعیت درآمدی افراد تحت تکفل سرپرستان خانوار در محله اسلام‌آباد زنجان در مقایسه با وضعیت درآمد افراد تحت تکفل سرپرستان خانوار در سایر محلات شهر زنجان بهتر می‌باشد.	۱/۹۲	۰/۷۰۳	-۱/۰۸۴	۳۷۹	۰/۰۰۰

نتایج حاصل از خروجی آزمون که در جدول (۶) ارائه شده است، نشان می‌دهد که بین میانگین نظری (برابر با ۳) با میانگین به دست آمده (۱/۹۹) معیارهای رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از درآمد در سکونتگاه‌های غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان تفاوت معیار تصمیم در سطح ۹۵ درصد وجود دارد. همچنین باتوجه به میانگین می‌توان گفت

رضایت‌مندی زنان سرپرست خانوار از درآمد در سکونتگاه غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان در حد بسیار پائینی (کمتر از حد متوسط) قرار دارد.

جدول ۷. آمار توصیفی و استنباطی آزمون تی تک نمونه‌ای متغیر اشتغال

متغیرهای پژوهش	میانگین	انحراف معیار	مقدار مقایسه = ۳		تصمیم
			t	درجه آزادی	
		اختلاف میانگین			
اشتغال	۱/۹۷	۰/۷۰۶	-۱/۰۲۶	-۲۸/۳۳۸	۰/۰۰۰
۱. سرپرستان خانوار در محله اسلام‌آباد زنجان از شغل خود رضایت دارند.	۱/۹۸	۰/۶۸۳	-۱/۰۱۸	-۲۹/۰۶۱	۰/۰۰۰
۲. وضعیت شغلی سرپرستان خانوار در محله اسلام‌آباد در مقایسه با وضعیت شغلی سرپرستان خانوار در محلات دیگر شهر زنجان بهتر می‌باشد.	۱/۹۶	۰/۷۰۹	-۱/۰۳۹	-۲۸/۵۸۸	۰/۰۰۰
۳. افراد تحت تکفل سرپرستان خانوار در محله اسلام‌آباد زنجان از شغل خود رضایت دارند.	۱/۹۶	۰/۷۱۲	-۱/۰۴۵	-۲۸/۵۹۵	۰/۰۰۰
۴. وضعیت شغلی افراد تحت تکفل سرپرستان خانوار در محله اسلام‌آباد در مقایسه با وضعیت شغلی افراد تحت تکفل سرپرستان خانوار در محلات دیگر شهر زنجان بهتر می‌باشد.	۲	۰/۷۲۱	-۱/۰۰۳	-۲۷/۱۱۰	۰/۰۰۰

نتایج حاصل از خروجی آزمون که در جدول (۷) ارائه شده است، نشان می‌دهد که بین میانگین نظری (برابر با ۳) با میانگین به دست آمده (۱/۹۷) معیارهای رضایت‌مندی زنان سرپرست خانوار از اشتغال در سکونتگاه‌های غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان تفاوت معیار تصمیم در سطح ۹۵ درصد وجود دارد. همچنین باتوجه به میانگین می‌توان گفت رضایت‌مندی زنان سرپرست خانوار از اشتغال در سکونتگاه غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان در حد بسیار پائینی (کمتر از حد متوسط) قرار دارد.

جدول ۸. آمار توصیفی و استنباطی آزمون تی تک نمونه‌ای متغیر بهداشت محیطی

متغیرهای پژوهش	میانگین	انحراف معیار	مقدار مقایسه = ۳		تصمیم
			t	درجه آزادی	
		اختلاف میانگین			
بهداشت محیطی	۲/۱۰	۰/۶۶۵	-۰/۹	-۲۵/۹۳۷	۰/۰۰۰
۱. پاکیزگی محله‌ای که ساختمان من در آن قرار دارد، رضایت‌بخش است.	۱/۹۸	۰/۷۱۵	-۱/۰۲۱	-۲۷/۸۳۲	۰/۰۰۰
۲. از وضعیت دفع زباله و پسماند رضایت دارم.	۱/۹۵	۰/۷۰۶	-۱/۰۵۳	-۲۹/۰۶۱	۰/۰۰۰
۳. محله سکونت من در معرض آلودگی‌های ناشی از دودهای مضر کارخانجات صنعتی قرار ندارد.	۱/۹۷	۰/۶۷۵	-۱/۰۳۴	-۲۹/۸۷۸	۰/۰۰۰
۴. بوی بد فاضلاب‌های صنعتی و خانگی در محله سکونت من به مشام نمی‌رسد.	۲/۵۱	۰/۵۶۵	-۰/۴۹۲	-۱۶/۹۷۹	۰/۰۰۰

نتایج حاصل از خروجی آزمون که در جدول (۸) ارائه شده است، نشان می‌دهد که بین میانگین نظری (برابر با ۳) با میانگین به دست آمده (۲/۱۰) معیارهای رضایت‌مندی زنان سرپرست خانوار از بهداشت محیطی در سکونتگاه‌های غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین باتوجه به میانگین می‌توان گفت رضایت‌مندی

زنان سرپرست خانوار از بهداشت محیطی در سکونتگاه غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان در حد پائینی (کمتر از حد متوسط) قرار دارد.

جدول ۹. آمار توصیفی و استنباطی آزمون تی تک نمونه‌ای متغیر امنیت اجتماعی

متغیرهای پژوهش	میانگین	انحراف معیار	مقدار مقایسه = ۳	
			t	درجه آزادی
امنیت اجتماعی	۲/۲۸	۰/۶۷۶	-۰/۷۲۱	۳۷۹
۱. میزان دزدی و سرقت در محله مورد سکونت من به ندرت اتفاق می‌افتد.	۲/۲۴	۰/۸۴۸	-۰/۷۶۳	۳۷۹
۲. دزدی و سرقت در محله سکونت من در مقایسه با سایر محلات کمتر می‌باشد.	۲/۳۰	۰/۶۵۰	-۰/۶۹۷	۳۷۹
۳. تعداد افراد ولگرد در محله سکونت من بسیار کمتر می‌باشد.	۲/۲۵	۰/۶۲۳	-۰/۷۵۰	۳۷۹
۴. تعداد افراد ولگرد در محله مورد سکونت من در مقایسه با سایر محلات کمتر می‌باشد.	۲/۳۲	۰/۵۸۴	-۰/۶۷۶	۳۷۹

نتایج حاصل از خروجی آزمون که در جدول (۹) ارائه شده است، نشان می‌دهد که بین میانگین نظری (برابر با ۳) با میانگین به دست آمده (۲/۲۸) معیارهای رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از امنیت اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان تفاوت معناداری وجود دارد و می‌توان گفت که رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از امنیت اجتماعی در سکونتگاه غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان در حد پائینی (کمتر از حد متوسط) قرار دارد.

جدول ۱۰. آمار توصیفی و استنباطی آزمون تی تک نمونه‌ای متغیر مشارکت اجتماعی

متغیرهای پژوهش	میانگین	انحراف معیار	مقدار مقایسه = ۳	
			t	درجه آزادی
مشارکت اجتماعی	۲/۲۷	۰/۷۲۴	-۰/۷۳۰	۳۷۹
۱. ارتباطات همسایگان با یکدیگر در محله سکونت من کمتر می‌باشد.	۲/۳۱	۰/۶۷۳	-۰/۶۸۷	۳۷۹
۲. مشارکت همسایگان با یکدیگر در محله سکونت من در امور عام‌المنفعه و در ارتباط با کارهای مربوط به محله کمتر می‌باشد.	۲/۳۴	۰/۷۱۸	-۰/۶۶۱	۳۷۹
۳. تعداد فضاهای تجمع محلی در محله سکونت من کمتر می‌باشد.	۲/۲۴	۰/۷۹۳	-۰/۷۵۵	۳۷۹
۴. فضاهای تجمع محلی در محله سکونت من در مقایسه با سایر محلات کمتر می‌باشد.	۲/۱۸	۰/۷۱۴	-۰/۸۱۶	۳۷۹

نتایج حاصل از خروجی آزمون که در جدول (۱۰) ارائه شده است، نشان می‌دهد که بین میانگین نظری (برابر با ۳) با میانگین به دست آمده (۲/۲۷) معیارهای رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از مشارکت اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان تفاوت معناداری وجود دارد و می‌توان گفت که رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از مشارکت اجتماعی در سکونتگاه غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان در حد پائینی (کمتر از حد متوسط) قرار دارد.

جدول ۱۱. آمار توصیفی و استنباطی آزمون تی تک نمونه‌ای متغیر فضاهای گذران اوقات فراغت

متغیرهای پژوهش	میانگین	انحراف معیار	مقدار مقایسه = ۳	
			t	درجه آزادی
فضاهای گذران اوقات فراغت	۲/۱۰	۰/۶۹۰	-۰/۹۰۱	۳۷۹
۱. در محله سکونت من ساکنین فرصت کافی برای گذران اوقات فراغت خود دارند.	۲/۱۵	۰/۷۰۴	-۰/۸۵۳	۳۷۹
۲. در محله سکونت من فرصت کافی برای گذران اوقات فراغت در مقایسه با سایر محلات بیشتر است.	۲/۱۳	۰/۷۴۶	-۰/۸۷۱	۳۷۹
۳. فضاهای کافی در محله سکونت من برای گذران اوقات فراغت ساکنین وجود دارد.	۲/۰۸	۰/۶۰۹	-۰/۹۱۸	۳۷۹
۴. فضاهای کافی در محله سکونت من برای گذران اوقات فراغت ساکنین وجود در مقایسه با سایر محلات بیشتر است.	۲/۰۴	۰/۷۰۱	-۰/۹۶۱	۳۷۹

نتایج حاصل از خروجی آزمون که در جدول (۱۱) ارائه شده است، نشان می‌دهد که بین میانگین نظری (برابر با ۳) با میانگین به دست آمده (۲/۱۰) معیارهای رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از فضاهای گذران اوقات فراغت در سکونتگاه‌های غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان تفاوت معیار تصمیم در سطح ۹۵ درصد وجود دارد. همچنین می‌توان گفت که رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از فضاهای گذران اوقات فراغت در سکونتگاه غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان در حد پائینی (کمتر از حد متوسط) قرار دارد.

تحلیل آزمون واریانس متغیر تحصیلات در خصوص رضایتمندی از محیط مسکونی

یکی از اهداف جزئی در این پژوهش، سنجش میزان تفاوت رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط مسکونی خود بر حسب تحصیلات است. بدین منظور تحلیل واریانس یکطرفه می‌تواند به تشخیص معناداری تفاوت خصوصیات فردی پاسخ‌دهندگان در ارتباط با رضایتمندی از محیط مسکونی کمک نماید.

جدول ۱۲. تحلیل واریانس تحصیلات در ارتباط با رضایتمندی زنان سرپرست خانوار محله اسلام‌آباد زنجان از محیط مسکونی خود

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	معیار تصمیم
بین‌گروهی	۱/۵۲۹	۴	۰/۳۸۵	۳/۸۸۱	۰/۰۰۴
درون‌گروهی	۳۷/۱۷۴	۳۷۵	۰/۰۹۹		
جمع	۳۸/۷۱۳	۳۷۹			

نتایج حاصل از آزمون تحلیل واریانس یکطرفه نشان می‌دهد که با توجه به اینکه معیار تصمیم خطای آزمون برای سطح معناداری ۰/۹۵ کمتر از ۰/۰۵ است، بنابراین می‌توان گفت که این فرضیه تأیید می‌شود و بین رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط مسکونی خود بر حسب تحصیلات تفاوت معنی‌داری وجود دارد. بنابراین لازم است تا برای مقایسه گروه‌های تحصیلی پاسخگویان از آزمون تعقیبی شفه بهره‌برداری شود.

جدول ۱۳. ارزیابی گروه‌های تحصیلی از رضایتمندی محیط مسکونی با استفاده از آزمون شفه

گروه	تعداد	دسته‌بندی	
		دسته‌بندی ۱	دسته‌بندی ۲
زیردیپلم	۷۳	۲/۰۷	
دیپلم	۱۶۳	۲/۱۱	
فوق دیپلم	۹۸	۲/۱۴	
لیسانس	۳۹		۲/۲۹
فوق لیسانس و بالاتر	۷		۲/۳۱

طبق جدول (۱۳) نتایج حاصل از آزمون شفه هم نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌داری از دیدگاه افراد نمونه پژوهش در ارتباط با وضعیت رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط مسکونی خود بر حسب تحصیلات وجود دارد که گروه تحصیلی زیردیپلم، دیپلم و فوق دیپلم با کمترین میزان رضایت به ترتیب برابر با ۲/۰۷، ۲/۱۱ و ۲/۱۴ در یک گروه هستند و گروه تحصیلی لیسانس و فوق لیسانس و بالاتر با بیشترین میزان به ترتیب برابر با ۲/۲۹ و ۲/۳۱ در یک گروه دیگر قرار دارند. به عبارتی افراد با تحصیلات بیشتر رضایتمندی محیط مسکونی را مناسب‌تر ارزیابی نموده‌اند و با ارزیابی گروه‌های تحصیلی پایین‌تر از لیسانس تفاوت معناداری در سطح اطمینان ۹۵ درصد دارند.

ارزیابی رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط‌های مسکونی و رتبه‌بندی شاخص‌های آن در محله اسلام‌آباد زنجان

باتوجه به هدف پژوهش که سنجش اهمیت شاخص‌های رضایتمندی سکونتی میان زنان سرپرست خانوار محله اسلام‌آباد زنجان و نیز ۵ مقیاس کالبدی، اقتصادی، بهداشتی، اجتماعی و رفاهی باتوجه به پاسخ‌های ساکنین که براساس طیف لیکرت طبقه‌بندی شده‌اند، توسط آزمون فریدمن ارزیابی شد. به عبارت بهتر از آزمون فریدمن به منظور ارزیابی و رتبه‌بندی شاخص‌های رضایتمندی سکونتی در محله اسلام‌آباد زنجان استفاده شد. دامنه میانگین ۵-۱ است. مقایسه میانگین شاخص‌های رضایتمندی سکونتی نشان می‌دهد بالاترین میانگین (۲/۲۷)، متعلق به شاخص اجتماعی است و پایین‌ترین میانگین (۱/۹۸)، مربوط به شاخص اقتصادی است. مقایسه میانگین رتبه‌ها نشان می‌دهد بالاترین میانگین رتبه، (۳/۴۳)، به شاخص اجتماعی تعلق دارد و بدین معناست که مهم‌ترین شاخص در جلب رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط مسکونی خود شاخص اجتماعی می‌باشد. بعد از شاخص فوق، مهم‌ترین شاخص‌های دیگر به ترتیب روبه‌رو هستند: کالبدی (۳/۱۷)، بهداشتی (۲/۹۸)، رفاهی (۲/۸۸) و اقتصادی (۲/۵۴). جدول (۱۴) بیانگر معناداری آماری است. مقدار مجذور کای به دست آمده ۷۰/۲۰۸ است که در سطح خطای کمتر از ۰/۰۵ قرار دارد ($P < 0/05$). آزمون فریدمن نشان می‌دهد که اهمیت شاخص‌های مطرح شده درباره رضایتمندی سکونتی متفاوت بوده است. ($P < 0/05$ ، $df = 4$) مجذور کای = ۷۰/۲۰۸. در جدول (۱۴) به نتایج آزمون فریدمن و در جدول (۱۵) به رتبه‌بندی شاخص‌ها اشاره شده است.

جدول ۱۴. آمار آزمون فریدمن

N	۳۸۰
Chi-Square	۷۰/۲۰۸
df	۴
Asymp. Sig.	۰/۰۰۰

جدول ۱۵. رتبه‌بندی شاخص‌ها

شاخص‌ها	میانگین رتبه‌ها
اجتماعی	۳/۴۳
کالبدی	۳/۱۷
بهداشتی	۲/۹۸
رفاهی	۲/۸۸
اقتصادی	۲/۵۴

در آزمون کروسکال - والیس زمانی می‌توانیم از معنادار بودن نتایج اطمینان حاصل کنیم که میزان سطح معناداری متغیرها کمتر از ۰/۰۵ باشد (اسکوئی ارس و حکیمی، ۱۴۰۰: ۱۵۷). میزان Sig مؤلفه‌های کالبدی، اقتصادی، بهداشتی، اجتماعی و رفاهی همگی ۰/۰۰۰ می‌باشد. جدول (۱۶)، بیانگر معنادار بودن نتایج است؛ چراکه میزان سطوح معناداری شاخص‌های مذکور، کمتر از ۰/۰۵ است.

جدول ۱۶. نتایج آماره آزمون کروسکال والیس محله اسلام‌آباد زنجان

آماره	کالبدی	اقتصادی	بهداشتی	اجتماعی	رفاهی
مقدار اسکوئر	۵۹/۸۰۶	۹۲/۷۹۶	۱۰۹/۳۵۷	۹۱/۲۰۶	۶۸/۸۴۳
درجه آزادی	۲	۲	۲	۲	۲
معیار تصمیم	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

نتیجه‌گیری

رضایتمندی سکونتی و مؤلفه‌های سنجش آن یکی از مهم‌ترین مسائل تأثیرگذار بر زندگی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی است. توجه به این مهم از این حیث بیش از پیش ضروری به نظر می‌رسد که زنان سرپرست خانوار در سکونتگاه‌های غیررسمی بیشتر از سایر گروه‌های معیشتی با مشکلات بسیاری که در این نواحی به چشم می‌خورد، مواجه هستند. پژوهش حاضر با هدف ارزیابی میزان رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط‌های مسکونی در سکونتگاه‌های غیررسمی محله اسلام‌آباد زنجان انجام شده است. آنچه از نتایج تحلیل‌های توصیفی مشاهده شد این بود که میانگین سطح تحصیلات نمونه جامعه آماری هدف، در حد دیپلم و فوق‌دیپلم بوده و تعداد افراد دارای مدارج عالی دانشگاهی بسیار اندک بوده است و به لحاظ اشتغال بیش از نیمی از زنان سرپرست خانوار در محله اسلام‌آباد زنجان شاغل بودند و از جهت وضعیت تأهل، سه چهارم افراد نمونه متأهل و تنها یک سوم آنان مجرد بودند. پنج بعد کالبدی، اقتصادی، بهداشتی، اجتماعی و رفاهی به عنوان ابعاد مهم رضایتمندی سکونتی به کار گرفته شدند. نتایج تحقیق نشانگر آن بود که میزان رضایتمندی زنان سرپرست خانوار محله اسلام‌آباد زنجان از محیط سکونتی خود در حد کمتر از متوسط با میانگین (۲/۱۳) بوده است. و به ترتیب بیشترین میزان رضایتمندی از شاخص‌های رضایتمندی سکونتی مربوطه به شاخص‌های امنیت اجتماعی، (۲/۲۸)، مشارکت اجتماعی، (۲/۲۷)، کیفیت ابنیه، (۲/۲۵)، روشنایی مسکن و خیابان‌ها، (۲/۱۷)، بهداشت محیطی، (۲/۱۰)، فضاهای گذران اوقات فراغت، (۲/۱۰)، درآمد، (۱/۹۹) و در نهایت اشتغال، (۱/۹۷) می‌باشد. به لحاظ بررسی تأثیرگذاری و یا عدم تأثیرگذاری ویژگی‌های فردی زنان سرپرست خانوار (تحصیلات) در رضایتمندی سکونتی در سکونتگاه‌های غیررسمی اسلام‌آباد زنجان و همچنین رتبه‌بندی آنها از آزمون تحلیل واریانس یکطرفه و آزمون تعقیبی شفه بهره‌برداری شد که براساس آن مشخص گردید که ویژگی‌های تحصیلی پرسش‌شوندگان در میزان رضایتمندی سکونتی آنان تأثیرگذار بوده است و افراد با تحصیلات عالی دانشگاهی (لیسانس و فوق‌لیسانس یا بالاتر) در مقایسه با افراد با سطح تحصیلات کمتر (زیرلیسانس) رضایتمندی بیشتری از محیط سکونتی خود داشتند. نتایج سنجش مؤلفه‌های رضایتمندی سکونتی حاکی از آن بود که بعد اجتماعی با میانگین ۳/۴۳

بیشترین رتبه را داشته است و پس از آن به ترتیب بعد کالبدی (۳/۱۷) در رتبه دوم، بعد بهداشتی (۲/۹۸) در رتبه سوم، بعد رفاهی (۲/۸۸) در رتبه چهارم و در نهایت بعد اقتصادی (۲/۵۴) در رتبه آخر قرار دارند. نتایج آزمون کروسکال والیس نیز حاکی از آن است که نتایج مرتبط با پنج بعد اقتصادی، کالبدی، اجتماعی، رفاهی و بهداشتی معنادار می‌باشند؛ چراکه میزان سطح معناداری شاخص‌های مذکور کمتر از میزان نرمال ۰/۰۵ است. نتایج پژوهش حاضر با پژوهش آکینسولا و پوپوویچ (۲۰۱۰) به لحاظ وجود تعداد اعضای خانوار زیاد در یک واحد سکونتی مشابه است. در پژوهش خراسانی‌مقدم و همکاران (۱۳۹۴) نیز همچون پژوهش حاضر میزان رضایتمندی کل از محیط سکونتی پایینتر از حد متوسط می‌باشد. در پژوهش اسکوئی ارس و حکیمی (۱۴۰۰) مؤلفه اجتماعی دارای بیشترین میزان اهمیت از نظر پرسش‌شوندگان در ارتباط با رضایتمندی سکونتی بوده است و در پژوهش سهم‌پور و معروف‌نژاد (۱۴۰۰) نیز کمترین میزان رضایتمندی مربوط به مؤلفه اقتصادی بوده است. اما در پژوهش سجاذزاده و همکاران (۱۳۹۵) برخلاف پژوهش حاضر که شاخص اجتماعی بیشترین اهمیت را داشته است، شاخص رفاهی از نظر ساکنین بیشترین اهمیت را به خود اختصاص داده است.

باتوجه به نتایج پژوهش، پیشنهادهای زیر به منظور افزایش رضایتمندی زنان سرپرست خانوار از محیط سکونتی خود در محله اسلام‌آباد زنجان ارائه شده است:

- ✓ به منظور حمایت اقتصادی از معیشت زنان سرپرست خانوار می‌توان با اعطای وام‌هایی تحت عنوان وام‌های مشاغل خانگی با بهره بانکی نازل و اندک به آنها را در تأمین مخارج زندگی یاری رساند؛
- ✓ به منظور کمک به معیشت و اقتصاد زنان سرپرست خانوار ضروری است مشاغلی تحت عنوان "مشاغل پایدار" برای ایشان در نظر گرفته شود. توجه به این مهم بسیار ضروری است چراکه متأسفانه از زنان سرپرست خانوار به عنوان نیروی کار ارزان قیمت استفاده می‌شود به نوعی که دون کرامت آنان بوده و همچنین ارائه چنین خدماتی فاقد زنجیره ارزشی می‌باشد؛
- ✓ به منظور بهره‌مندی آسان و بدون دغدغه زنان سرپرست خانوار از تسهیلات بانکی، ضروری است تمهیداتی به منظور حل کردن مشکل تضامین بانکی در ارائه تسهیلات به ایشان انجام پذیرد؛
- ✓ به منظور ارائه خدمات هدفمند به زنان سرپرست خانوار در سکونتگاه‌های غیررسمی ضروری است شبکه پایش اطلاعات براساس آمایش محلی تشکیل گردد؛
- ✓ در راستای توجه به بهداشت محیطی محله اسلام‌آباد زنجان ضروری است اصلاح شبکه دفع آب‌های سطحی با جدیت هر چه بیشتر انجام پذیرد؛
- ✓ در راستای ارتقای امنیت اجتماعی علاوه بر آنکه بایستی گشت‌های نیروی انتظامی به صورت ۲۴ ساعته در محله حضور داشته باشند؛ ایجاد طرح‌هایی تحت عنوان "پلیس محله" که با مشارکت ساکنین سکونتگاه‌های خودرو شهری می‌تواند تا حدود بسیار زیادی امنیت محله را ارتقاء دهد؛
- ✓ در راستای ارتقای امنیت اجتماعی در محله اسلام‌آباد زنجان ضروری است با معضلات دامن‌گیری همچون اعتیاد، حضور فراینده افراد ولگرد و اراذل و اوباش به صورت ریشه‌ای و جدی برخورد نمود. البته لازم به ذکر است مقصود از برخورد ریشه‌ای یعنی در واقع در وهله نخست علت‌یابی و نگاه ریشه‌ای به این مسائل گردد نه الزاماً برخورد قهری. چراکه تنها راه برون‌رفت از مشکلات مطروحه، ریشه‌یابی مسائل و یافتن علت‌العلل آنهاست؛
- ✓ به منظور روشنایی هر چه بهتر و بیشتر خیابان‌ها و فضاهای تاریک و همچنین به منظور افزایش نظارت غیررسمی بهتر است از لامپ‌های فلزی سرامیکی با نور سفید که به منظور افزایش سطح دید و درک بصری ساکنین و همچنین افزایش امنیت آنان کمک می‌نماید، استفاده نمود؛
- ✓ به منظور ارتقای ایمنی مسکن ضروری است به جای بهره‌گیری از مصالح درجه دو، کم دوام و یا بی دوام از مصالح بادوامی همچون بتن آرمه استفاده شود؛
- ✓ به منظور افزایش فضاهای تجمع محلی مطلوب برای گروه‌های سنی مختلف بهتر است که فضاهایی که دارای نشیمنگاه‌هایی مناسب و ایمن هستند تعبیه گردند؛ و
- ✓ ضروری است به منظور سپری نمودن اوقات فراغت ساکنین و همچنین ارتقای نشاط اجتماعی میان آنان با تأکید ویژه بر بانوان سرپرست خانوار، فضاهایی مفرح تحت عنوان "پارک‌های بانوان"، "سالن‌های ورزشی مختص بانوان" و ... در

نظر گرفته شود. باتوجه به این مهم که گروه سنی جوانان و میان‌سالان در محله هدف بیشتر از سایر گروه‌های سنی می‌باشد، ضروری است برای پیشگیری از مراجعه این قشر به قهوه‌خانه‌ها و چای‌خانه‌ها که متأسفانه امروزه به شدت رواج یافته است؛ فضاهایی همچون آمفی تاترها، سینماها، پارک‌های مختص جوانان (که گروه سنی کهن‌سال اجازه ورود نداشته باشند) ایجاد گردند.

منابع

- احمدی، پروین، چاره‌جو، فرزین، (۱۴۰۰)، «بررسی میزان رضایتمندی ساکنان مسکن مهر از کیفیت سکونتی آن با رویکردی ویژه به شاخص‌های مسکن پایدار»، فصلنامه علمی برنامه‌ریزی فضایی، سال یازدهم، شماره ۱، ص ۱۵۸.
- اسکوئی ارس، علی، حکیمی، هادی، (۱۴۰۰)، «سنجش شاخص‌های سرزندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: سیلاب قوشخانه تبریز)»، نشریه پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، سال نهم، شماره ۱، ص ۱۶۳-۱۴۳.
- الله‌باری اصلی‌ارده، شمیلا، جعفری مهرآبادی، مریم، شکرگزار، اصغر، (۱۳۹۶)، «سنجش کیفیت محیط اجتماعی و فیزیکی محلات مسکونی با رویکرد رضایتمندی سکونتی (مطالعه موردی: شهر رشت)»، فصلنامه جغرافیا، سال پانزدهم، شماره ۵۵، ص ۱۵۵.
- الله‌باری اصلی‌ارده، شمیلا، جعفری مهرآبادی، مریم، شکرگزار، اصغر، (۱۳۹۶)، «سنجش کیفیت محیط سکونتی محلات شهری (مطالعه موردی: محلات خرمشهر و ضیابری شهر رشت)»، نشریه پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، سال پنجم، شماره ۱، ص ۱۰۸.
- جهان‌بین، رضا، بابایی اقدم، فریدون، روستایی، شهریور، اصغری‌زمانی، اکبر، (۱۳۹۹)، «تحلیل و سنجش عوامل اقتصادی مؤثر بر توانمندسازی زنان در محلات فرودست شهری (مطالعه موردی: سکونتگاه‌های غیررسمی شهر ایلام)»، نشریه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، سال پنجاه‌ودوم، شماره ۱، ص ۳۰۴.
- حاجی‌حسینی، مهدی، شهبان، پویان، (۱۳۹۳)، «بررسی میزان رضایتمندی سکونتی در محله سهیل تهران»، فصلنامه معماری و شهرسازی آرمانشهر، سال هفتم، شماره ۱۳، ص ۲۶۲-۲۶۱.
- حیدری، محمدتقی، حضرتی، مجید، (۱۳۹۹)، «تبیین نقش امنیت اجتماعی در ارتقاء مؤلفه‌های سلامت اجتماعی محلات اسکان غیررسمی»، فصلنامه علمی-پژوهشی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، سال پانزدهم، شماره ۱، ص ۲۴۰.
- حیدری، محمدتقی، محمدی، شهرام، (۱۳۹۹)، «تحلیل و ارزیابی آسیب‌های اجتماعی در محلات دارای اسکان غیررسمی (مطالعه موردی: محله اسلام‌آباد-شهر زنجان)»، فصلنامه علمی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال یازدهم، شماره ۴۰، ص ۶۰.
- حیدری، محمد جواد، لطفی، فاطمه، (۱۳۹۴)، «ساماندهی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی در شهر زنجان (مطالعه موردی: محله اسلام‌آباد)»، فصل‌نامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس، سال هفتم، شماره ۲۶، ص ۱۵۸.
- خراسانی‌مقدم، صبا، یزدانفر، عباسی، حسینی، باقر، (۱۳۹۴)، «بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی مؤثر بر میزان رضایتمندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله فرحزاد تهران-فرحزاد شمالی)»، نشریه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، سال چهل‌وهفتم، شماره ۱، ص ۱۱۷-۹۷.
- درستکار، احسان، ودایع‌خیری، رقیه، (۱۳۹۸)، «سنجش کیفیت زندگی بر مبنای رضایتمندی سکونتی (مطالعه موردی: محله گلشن تهران)»، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست، سال بیست‌ویکم، شماره ۱۰، ص ۲۴۶-۲۴۷.
- ریک ون پل، (۱۳۹۰)، «رویکردها و روش‌های سنجش کیفیت محیط مسکونی شهری»، ترجمه دکتر مجتبی رفیعیان و جمشید مولودی، آذرخش، تهران، ص ۹.
- سالنامه آماری استان زنجان، (۱۳۹۸)، «سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان زنجان»، معاونت آمار و اطلاعات، سازمان برنامه و بودجه کشور، چاپ اول، ص ۱۴۱.
- ستاروی‌وند، ملیحه، (۱۳۹۹)، «توانمندسازی کارآفرین مینا در سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر زنان سرپرست خانوار (نمونه موردی: شهرک شهید رجایی مشهد)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته برنامه‌ریزی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع)، مشهد.
- سجادزاده، حسن، ایزدی، محمدسعید، حقی، محمدرضا، (۱۳۹۵)، «راهبردهای ارتقاء کیفیت محیطی سکونتگاه‌های غیررسمی بر مبنای نظرات ساکنین، نمونه مطالعه: محله حصار در شهر همدان»، فصلنامه محیط‌شناسی، سال چهل‌ودوم، شماره ۱، ص ۸۱-۹۶.

- شکرگذار، اصغر، نعمتی علیکان، حسین، شکاک نالوس، عزیز، عابدینی، غلامرضا، (۱۳۹۷)، «سنجش کیفیت محیط سکونت شهری با رویکرد رضایتمندی مبتنی بر دیدگاه تجربی (نمونه موردی: شهر ارومیه)»، فصلنامه مطالعات محیطی هفت حصار، سال ششم، شماره ۲۴، ص ۹۷.
- سوری، فاطمه، سجادی، ژیلا، فنی، زهره، (۱۳۹۵)، «تحلیلی جغرافیایی بر نقش توانمندسازی زنان در بهسازی سکونتگاه‌های غیررسمی»، نخستین همایش بین‌المللی زنان و زندگی شهری، تهران، ص ۲.
- سهم‌پور، حسن، معروف‌نژاد، عباس، (۱۴۰۰)، «واکاوی میزان رضایتمندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی با استفاده از مدل کداس (نمونه موردی: شهر بندر امام خمینی)»، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، سال دهم، شماره ۴۰، ص ۲۱-۴۰.
- شالچی، سمیه، (۱۳۹۵)، «بررسی وضعیت طرد اجتماعی زنان ساکن در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: زنان ساکن در محله اسلام‌آباد کلانشهر تهران)»، نخستین همایش بین‌المللی زنان و زندگی شهری، تهران، ص ۱.
- شعبان، مریم، قویدل، نوشین، (۱۴۰۰)، «ارتباط بین سبک زندگی سلامت محور و سلامت اجتماعی زنان سرپرست خانوار حاشیه‌نشین شهر کرج»، نشریه دانشگاه علوم پزشکی البرز، سال دهم، شماره ۲، ص ۱۹۸.
- شمس، مجید، پرهیز، فریاد، مهدنژاد، حافظ، قمری، مصطفی، محمدی، کاوه، (۱۳۹۱)، «تحلیل رابطه جرم و تراکم جمعیت در بلوک‌های آماری با استفاده از سامانه‌های اطلاعات جغرافیایی (GIS)؛ مطالعه موردی: منطقه اسکان غیررسمی اسلام‌آباد زنجان»، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال سوم، شماره ۸، ص ۲۲.
- صیامی، قدیر، ستاری‌وند، ملیحه، (۱۴۰۰)، «تحلیل استراتژیک از راهبردهای توانمندسازی زنان سرپرست خانوار در سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر کارآفرینی مطالعه موردی: محلات انصار و اروند در شهرک شهید رجایی مشهد»، فصلنامه زن در توسعه و سیاست، سال نوزدهم، شماره ۳، ص ۴۰۶.
- نجفی، سعید، احدنژاد روشتی، محسن، دویران، اسماعیل، (۱۳۹۴)، «ارزیابی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی شهرها موردشناسی: محله اسلام‌آباد شهر زنجان»، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای، سال پنجم، شماره ۱۶، ص ۸۱.
- نصیری‌هنده‌خاله، امیر، انتخابی، شهرام، حسین‌زاده، پریسا، (۱۳۹۹)، «کیفیت منظر سکونتگاه‌های پیراشهری غیررسمی از دیدگاه ذی‌نفعان مورد: محله خط چهار حصار کلانشهر کرج»، مجله توسعه فضاهای پیراشهری، سال دوم، شماره ۲، ص ۱۷-۳۲.
- نوری‌ایمانی، الهام، سعیدنیا، احمد، ملک افضل، علی اصغر، (۱۳۹۸)، «سنجش رضایتمندی کیفیت محیط سکونت از دیدگاه ساکنین مسکن مهر با تأکید بر بعد کالبدی-بصری (نمونه موردی: شهر اردبیل)»، فصلنامه مطالعات مدیریت شهری، سال یازدهم، شماره ۴۰، ص ۲۵.
- مرکز آمار ایران، (۱۳۹۵)، «سرشماری عمومی نفوس و مسکن».
- مؤمنی‌زاده، ندا، (۱۳۹۳)، «تحلیل مقایسه‌ای در خصوص زنان سرپرست خانوار»، مجله اقتصادی، سال چهاردهم، شماره ۳ و ۴، ص ۹۷.
- Akinsola, Henry A, Popovich, Judith M, (2002) "The Quality of Life of Families of Fwmale-Headed Households in Botsawana: A Secondary Analysis of Case Studies", Health Care for Women International, 23:6-7, Pp: 761-772.
- Choudhury, I. (2005). "A Conceptual Model of Resident Satisfaction with Reference to Neighborhood Composition".
- Fazli Sabri, Mohamad, Moga Dass, Thinagaran, Burhan, Nik Ahmad Sufian, Abdul Rahim Abdul Wahab, Husniyah, Wijekoon, Rusitha, Simanjuntak, Megawati, (2021). "Determinants of Life Satisfaction among Female-Headed Households in Malaysia". International Journal of Business and Society, 22(1), Pp: 276-295.
- Francescato, G., Weidemann, S., and Anderson, J.R. (1987). "Residential Satisfaction: Its Uses and Limitations in Housing Research, in van Vliet-, W., H. Choldin, W. Michelson, and D. Popenoe (eds.)" Housing and Neighborhoods, Theoretical and Empirical Contributions, New York: Greenwood Press.
- Ghosh, S. (2006), "Residential Differentiation, Mobility and Satisfaction".
- Khaef, S & Zebardast, E (2015), "Assessing quality of life dimensions in deteriorated inner areas: a case from Javadieh neighborhood in Tehran metropolis, open access. In: Social indicators research, In Press.
- Laux, Sharon C, Cook, Christine C, (1994), "Female-Headed Households in Nonmetropolitan Areas: Housing and Demographic Characteristics", Journal of Family and Economic, Vol. 15(4), Pp: 301-316.

- Mohammadi, (2021), "The relationship between parental stress and quality of life (Case study: female-headed households in Isfahan, Iran)", *Laplace in Review*, 7(2), Pp:86-93.
- Opoko, Akunnaya P, Oluwatayo, Adedapo A, Ezema, Isidore C, Abigail Opoko, Chidinma, (2016), "Residents' Perception of Housing Quality in an Informal Settlement", *International Journal of Applied Engineering* Volume 11, Number 4, Pp: 2525-2534.
- Speare, A., Jr. (1974). "Residential Satisfaction as an Intervening Variable in Residential Mobility". *Demography*, 11, Pp: 173-188.
- Teck-Hong, T. (2012), "Housing satisfaction in medium-and high-cost housing: The case of Greater Kuala Lumpur, Malaysia", *Habitat International*, 36(1): Pp: 108.